

Kikkers

door Leo van den Berkmortel
foto's van Internet

Kikkers zijn in het Arboretum, vooral in mei en juni als ze kwaken, heel opvallend aanwezig. Toch is er in de Aesculus nog nooit een artikeltje aan gewijd. Ze verdienen het om dat nu eens te doen.

Amfibieën

Kikkers zijn gewervelde dieren die tot de klasse van de amfibieën horen, samen met padden, salamanders en wormsalamanders. Die laatste groep bestaat uit dieren zonder poten, die in de tropen in de grond leven. Daarom is er ook nog maar weinig over bekend.

Sommige mensen hebben moeite om amfibieën, vooral salamanders, van reptielen te onderscheiden. Beide groepen zijn koudbloedige dieren, maar toch zijn er grote verschillen: reptielen hebben een dikke huid met schubben, zodat ze zich in de zon kunnen opwarmen.

Amfibieën hebben een dunne huid en geen schubben. Ze leven in een vochtige omgeving, ademen niet alleen met hun longen, maar ook door hun huid. Ze kunnen zich in de zon maar heel beperkt opwarmen. In te fel zonlicht kunnen ze zelfs hun kleur lichter laten worden, zodat zonlicht teruggekaatst wordt.

Salamanders zijn in twee groepen te verdelen: landsalamanders en watersalamanders. Vrijwel alle soorten komen op het noordelijk halfrond voor. Ook in Nederland kennen we ongeveer zes soorten.

Kikkers en Padden

Groene kikker.

Padden en kikkers zijn nauw aan elkaar verwant en horen tot de orde Anura. Die naam betekent zonder staart. Dat geldt alleen voor de volwassen dieren, de larven hebben nog wel een staart. Volwassen dieren hebben vier vingers en vijf tenen. Ze kunnen heel snel hun prooi vangen met een lange uitklapbare tong of met een snelle sprong en een korte tong.

Padden hebben een compacter lichaam dan kikkers en kortere en sterkere armen en benen. Hun huid is bezet met wratten (gifklier-tjes). Ze hebben nauwelijks zwemvliezen tussen de tenen, wat de meeste kikkers wel hebben. Nog een verschil met kikkers is dat de meeste padden 's nachts actief zijn. Met uitzondering van de poolstreken, komen kikkers en padden over de hele wereld voor in zeer veel variaties. Ze worden in vele families onderverdeeld. Ik noem er enkele:

- Echte padden (Bufonidae)
Ze komen wereldwijd voor en worden onderverdeeld in vier geslachten: *Bufo* (o.a. Gewone pad, Rugstreeppad en Groene pad), *Alytes* (Vroedmeesterpad), *Pelobates* (Knoflookpad) en *Bombina* (Geelbuikvuurpad, Roodbuikvuurpad en Schijftongkikkers). De Schijftongkikkers worden soms als aparte familie beschouwd (*Discoglossidae*). Er is maar één soort in Oost-Azië het Koreaans vuurbuikpadje (*Bombina orientalis*).
- Hoornkikkers (*Ceratophryidae*), zo genoemd omdat de oogleden omhoog staan als hoorntjes. Er zijn tien soorten in Z.-Amerika.
- Gifkikkers (*Dendrobatidae*)
Meer dan 160 soorten in Z.-Amerika. Vaak zijn ze opvallend gekleurd. Ze

maken het gif niet zelf, maar halen het uit hun voedsel (mieren, torren, spinnen, duizendpoten) en slaan het op in hun huid.

- Boomkikkers (*Hylidae*)
Wel 600 soorten, de meeste nachttief. Ze komen voor in alle werelddelen behalve Antarctica en ook niet ten zuiden van de Sahara en niet in India en Zuidoost-Azië.
- Schuimnestboomkikkers (*Rhacophoridae*)
Een grote familie in Afrika en Azië.
- Tongloze kikkers (*Pipidae*)
27 soorten in Midden- en Zuid-Amerika.
- Echte kikkers (*Ranidae*)
Meer dan 200 soorten, verspreid over de hele wereld behalve Australië en grote delen van Zuid-Amerika.

Sommige tropische kikkersoorten worden geïmporteerd als terrariumdieren. Sinds een jaar of tien wordt daarbij gewaarschuwd om goed op hun gezondheid te letten, want in veel landen van herkomst bedreigt een schimmelziekte de kikkers, die binnen een week tot hun dood leidt. De schimmel tast namelijk de rasptong van de larven aan, waardoor die geen algen meer kunnen schrapen van de substraten onder water. Ook tast de schimmel de huid aan van volwassen kikkers, waardoor hun watervoorziening in gevaar komt. Dan sterven ze van de dorst, zittend in het water! De schimmel is de laatste tientallen jaren toegenomen door de klimaatopwarming.

Kikkersoorten in Nederland en België

Om het verhaal niet te lang te maken, ga ik me verder beperken tot de kikkers in onze regio.

- De Boomkikker *Hyla arborea* is vrij zeldzaam en komt zeer plaatselijk voor in het oosten en zuiden van Nederland en in België. In daglicht is hij heldergroen, maar kan vrij snel veranderen naar grijs, bruin of geel. Zijn tenen hebben zuignapjes en geen zwemvliezen. In Europa is dit de enige klimmende amfibiesoort. Hij klimt in riet, struiken en bomen en is perfect gecamoufleerd tussen groene bladeren.

Het mannetje heeft een grote kwaakblaas onder zijn keel en roept van april tot juni met een knarsend *kek-kek-kek*-geluid. Het vrouwtje zet tien eiklompjes af in het water, zo groot als een walnoot, die elk ongeveer vijftwintig eitjes bevatten. Buiten de paartijd zwerft hij vele honderden meters van het water vandaan en hij is dus voor zijn voortplanting zeer geholpen

met kikkerpoelen, die er gelukkig steeds meer zijn.

- De Groene kikker is eigenlijk een complex van drie soorten: De Poelkikker (*Rana lessonae*), ook wel Kleine groene kikker genoemd, komt vooral voor in het oosten, hoofdzakelijk in kleine watertjes; De Meerkikker (*Rana ridibunda*), ook wel Grote groene kikker genoemd, is vrij algemeen in het westen, vooral in grote wateren. De Bastaardkikker of Middelste groene kikker (*Rana esculenta*). Deze komt het meest voor. De Kleine en Grote groene kikker blijken in de natuur heel vaak met elkaar te kruisen en de jongen die daaruit voortkomen zijn altijd Bastaardkikkers. Daarom worden de soorten vaak samen besproken in de literatuur als *Rana esculenta*. Alle drie prefereren schoon water met veel waterplanten.

Groene kikkers leven altijd in het water. Ze komen er alleen uit om even te zonnen, maar vluchten bij de minste onraad met een grote sprong het water in. Ze leven voornamelijk van insecten. Als je stil bij het water gaat zitten, komen ze vlakbij. Zo heb ik ze zelfs vaak een bij van een bloem zien grijpen. Als ze op een waterlelieblad zitten, kun je ze ook een libel uit de lucht zien vangen met een flinke sprong. Je hoort ze de libel dan stuk kraken. Een heel komisch gezicht is te kijken hoe een kikker een regenworm naar binnen werkt, terwijl die worm zich in allerlei bochten kronkelt om de kikkerkop heen.

Groene kikkers overwinteren vanaf november in de modder op de bodem van de vijver of de sloot. Ze laten zich in het voorjaar pas laat weer zien. In mei en begin juni brengen ze hun kikkerconcerten ten gehore. De mannetjes zijn kleiner dan de vrouwtjes, maar maken indruk met hun twee kwaakblazen achter de mondhoeken, waarmee ze een zeer luid gekwaak laten horen, vooral als ze een concurrent ontwaren. En zelfs het geluid van een trein beschouwen ze als een concurrent. De vrouwtjes zetten hun eitjes af op planten onder water, verdeeld over tien tot twintig kleine eiklompjes, elk bestaand uit ca. 100 eitjes. De eitjes zijn tweekleurig, half bruin en half roomkleurig. De bruine kant ligt naar boven, waardoor de eitjes niet te zien zijn. Alleen vlak na het afzetten liggen ze nog willekeurig en zie je roomkleurige helften wel duidelijk. Al na enkele dagen kunnen de larven (dikkopjes) vrij zwemmen. Sommige dikkopjes overwinteren als larve en zijn volgende zomer dan monsterlijk grote dikkoppen van 10 – 18 cm. Ze worden dan abusievelijk vaak aangezien voor larven van de Brulkikker (zie hierna).

Gewone pad

Boomkikker

- De Bruine kikker (*Rana temporaria*) kun je al aantreffen vanaf februari, en tot november. Dit is in onze regio de meest algemene kikker, maar hij valt niet zo op omdat hij alleen in de paartijd naar het water komt. De mannetjes laten een zacht, raspand kwaakgeluid horen: *kroek-kroek*, soms zelfs onder water. Er zijn altijd veel meer mannetjes dan vrouwtjes en in de paartijd zie je dan ook vaak twee of drie mannetjes op een vrouwtje zitten, dat ze allemaal stevig met hun voorpoten vastgrijpen. Als het vrouwtje de eitjes afzet, spuiten de mannetjes daar hun sperma overheen. Ze zijn ook niet kieskeurig, want alles dat ongeveer even groot is dan zichzelf wordt besprongen. Ik heb zelfs een keer een foto gezien die een vijverliefhebber gemaakt had van een Bruine kikker op een goudvis. De vrouwtjes zetten hun eieren in grote klompen af, die aan het wateroppervlak drijven. De vrouwtjes verlaten het water daarna weer, maar de mannetjes bewaken de eiklompen nog tot eind april. Uit de eitjes zijn dan de dikkopjes tevoorschijn gekomen. Die schrapen algen van waterplanten en stenen die in het water liggen. Als ze groeien wordt hun staart verteerd tot er nauwelijks nog een puntje van over is. Tegen die tijd zijn de poten uitgegroeid en verlaten de kleintjes het water en gaan dan uitzwermen tot vele kilometers van het water vandaan. Veel sneuvelen er dan als voer voor de merels en andere vogels. De volwassen kikkers eten vooral slakken, wormen en insecten.
 - De Heikikker (*Rana arvalis*) lijkt op de Bruine kikker, maar heeft een spitsere kop en het mannetje is tijdens de paartijd blauw van kleur. Hij komt vooral in N.O.- en M-Europa voor en is in onze streken zeldzaam. Hij leeft in voedselarme gebieden met laag struikgewas en niet te erg verzuurde moerassen en het gekwaak klinkt als een fles die men onder water laat vollopen. Samen met de Bruine kikker is het de eerste kikker die in het voorjaar aan de voortplanting begint.
 - De Springkikker (*Rana dalmatina*) lijkt ook op de Bruine kikker, maar heeft een spitsere snuit en veel langere achterpoten. Hij komt voor in Midden-Europa, niet in Nederland, wel in België. Hij kan met zijn lange poten sprongen maken van wel twee meter.
 - De Brulkikker (*Rana catesbeiana*) komt voor in de Verenigde Staten, maar is hier helaas geïmporteerd als vijverdier. Vanzelfsprekend zijn ze ontsnapt in de natuur, waar ze het natuurlijk evenwicht verstoren. Hij wordt wel 20 cm groot en eet o.a. onze inheemse kikkers, maar hij schijnt zelfs met een snelle sprong vogeltjes uit de lucht te kunnen vangen. Gelukkig overleven er veel onze winters niet. In hun land van herkomst overwinteren ze in water van ca. 15 °C en hier zijn de meeste wateren kouder. De Europese Unie heeft de invoer nu verboden. Zijn naam is heel terecht. Hij brult als een stier en zijn Amerikaanse naam is dan ook Bull frog, Stierkikker. In Florida overnachtte ik een keer in een motel met een vijver in de tuin. Van slapen kwam toen helemaal niets, want inderdaad, daar waren brulkikkers de hele nacht actief.
- Zo kan de aanwezigheid van kikkers dus wel eens irritant zijn, maar over het algemeen genieten we er toch vaker van.

